

Γιατί ένα τέτοιο Συμπόσιο WHY SUCH A SYMPOSIUM olympias.uoi.gr/32635 || [doi:heal.uoi.12442](https://doi.org/10.26268/heal.uoi.12442)
Ο δρόμος ως το Συμπόσιο TOWARDS THE SYMPOSIUM olympias.uoi.gr/32632 || [doi:heal.uoi.12439](https://doi.org/10.26268/heal.uoi.12439)
Πρόγραμμα PROGPAAM olympias.uoi.gr/32633 || [doi:heal.uoi.12440](https://doi.org/10.26268/heal.uoi.12440)
Ομιλίες ORAL PRESENTATIONS (121 βίντεο/videos) <https://www.youtube.com/@1-706/videos>
ΠΡΑΚΤΙΚΑ PROCEEDINGS olympias.uoi.gr/32634 || [doi:heal.uoi.12441](https://doi.org/10.26268/heal.uoi.12441)
Απολογισμός: Ήμουν κι εγώ εκεί! REPORT: I WAS THERE! olympias.uoi.gr/33342 || [doi:heal.uoi.13058](https://doi.org/10.26268/heal.uoi.13058)
Παρόν άρθρο THIS PAPER olympias.uoi.gr/33189 || [doi:heal.uoi.12944](https://doi.org/10.26268/heal.uoi.12944). EN Summary follows

Πωλ Λαφάργκ και Λώρα Μαρξ: Δικαίωμα στην Αιώνια Τεμπελιά. Η στάση των επιφανών επαναστατών απέναντι στην καθήλωση των γηρατειών¹

Ζέφη Κόλια²

Περίληψη

«Υγής και με σώας τας φρένας αυτοκτονώ προτού με καταβάλλει το ανελέητο γήρας, το οποίο σταδιακά μου αφαιρεί μιά μιά τις απολαύσεις και τις χαρές της ύπαρξης, με απογυμνώνει από τις σωματικές και διανοητικές μου δυνάμεις, παραλύει την ενεργητικότητά μου, καταρρακώνει τη βούλησή μου και με καθιστά βάρος στον εαυτό μου και στους άλλους.» Αυτές είναι οι πρώτες φράσεις στο σημείωμα που άφησε πίσω του ως πολιτική διαθήκη ο Γαλλοκουβανός πολιτικός και διανοούμενος Πωλ Λαφάργκ, ο οποίος αυτοκτόνησε μαζί με τη σύζυγό του Λώρα Μαρξ, κόρη του Καρλ Μαρξ, στην έπαυλή τους στην Ντραβέιγ της Γαλλίας, τον Νοέμβριο του 1911. Η Λώρα δεν άφησε πίσω της καμία επιστολή, παρά μόνο ένα καπέλο που είχε αγοράσει το ίδιο βράδυ στο Παρίσι.

Ο Πωλ Λαφάργκ (1842-1911) ήταν 69 ετών, ενώ η Λώρα Μαρξ (1845-1911) 66. Και οι δυο ήταν καλά στην υγεία τους. Το ιστορικό ερώτημα της διπλής αυτοχειρίας του επιφανούς ζεύγους των επαναστατών του 19ου αιώνα δεν απαντήθηκε ποτέ, αν και ο Λαφάργκ δήλωνε ήδη από την νεότητά του ότι θα θέσει τέλος στη ζωή του πριν ξεπεράσει τα εβδομήντα, αφού τα γηρατεία ήταν ανέκαθεν ο μεγαλύτερος εφιάλτης του. Ο ίδιος, στο διάσημο έργο του *"Το Δικαίωμα στην Τεμπελιά"*³ στο οποίο εξυμνεί την αξία την ξεκούρασης και της καλής ζωής, μεταξύ άλλων αναφέρεται σε μια φυλή ινδιάνων οι οποίοι, από αγάπη προς τους γεροντότερους, τους σκοτώνουν όταν δεν μπορούν πια να συμμετέχουν στις γιορτές και στις μάχες, συμπυκνώνοντας έτσι την φιλοσοφία που είχε και ο ίδιος για την ζωή και τον

¹ 29-4-2017 19:30-21:00 Συνεδρία Σ10 Αυτοκτονία ή ευθανασία; Ομιλία 1η: [YouTube=g6jwiEees4Y](https://www.youtube.com/watch?v=g6jwiEees4Y) 15:17.

Άρθρο: υποβολή 13-6-2022· αποδοχή 21-10-2022· κρίση από ομότεχνους (peer review): όχι. Αν οι σύνδεσμοι στην κορυφή αυτής της σελίδας δεν λειτουργούν: > ΠΡΑΚΤΙΚΑ: σελίδα 21: υποσημείωση 6.

Πώς να αναφέρετε αυτό το άρθρο: Κόλια Ζ. «Πωλ Λαφάργκ και Λώρα Μαρξ: Δικαίωμα στην Αιώνια Τεμπελιά. Η στάση των επιφανών επαναστατών απέναντι στην καθήλωση των γηρατειών». Στο: «Πότε Πρέπει να Πεθαίνουμε; (ΠΠΠ). Πρακτικά 1ου Διεπιστημονικού Συμποσίου, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 28-30 Απριλίου 2017. ISBN 978-960-233-288-7». Εκδόσεις Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, αποθετήριο Ολυμπιάς. 7 Απριλίου 2024. Άρθρο Σ101: σς 8. <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/33189>. <http://dx.doi.org/10.26268/heal.uoi.12944>.

² Γεννήθηκε στον Πειραιά και μεγάλωσε στη Νίκαια. Σπούδασε δημοσιογραφία. Στην πεζογραφία εμφανίστηκε το 2000 και έχει εκδώσει τέσσερα μυθιστορήματα και ένα βιβλίο για παιδιά που πραγματεύεται το ζήτημα της διαφορετικότητας, το *"Ποπ Καφέ, το στέκι των παράξενων πλασμάτων"* (εκδόσεις Κέδρος). Έχει μεταφράσει ιστορίες του Ε. Α. Πόε για τις εκδόσεις Οξύ, ενώ διηγήματά της καθώς και αρθρογραφία της έχουν φιλοξενηθεί σε λογοτεχνικές συλλογές, περιοδικά, εφημερίδες και sites. Το βιβλίο της *"Λώρα, η τελευταία των Μαρξ"* (Μεταίχμιο, Μάιος 2013) είναι βιογραφική μυθιστορία. Βιογραφικό: <https://www.literature.gr/author/zefikolia/zefik@otenet.gr>.

³ Στα ελληνικά έχει κυκλοφορήσει από τους εκδοτικούς οίκους: Μεταίχμιο 2017, Ημερησία 2010, Ροές 2004, Νησίδες 2001, Ελεύθερος Τύπος.

θάνατο. Η Λώρα, πιστή δίπλα του σε όλες τις κακουχίες και τις αντιξοότητες της κοινής ζωής τους, τον ακολούθησε και στο τελευταίο ταξίδι του.

Λέξεις-κλειδιά: αυτοκτονία Πωλ Λαφάργκ, αυτοκτονία Λώρας Μαρξ, αυτοκτονία επαναστατών, δικαίωμα στην τεμπελιά, πολιτική διαθήκη, καθήλωση των γηρατειών, φιλοσοφία θανάτου, φιλοσοφία ζωής, γηρατεία-εφιάλτης, δικαιοπρακτικά ικανός, απολαύσεις της ζωής, χαρές της ζωής, πτώση σωματικών δυνάμεων, πτώση διανοητικών δυνάμεων, παράλυση ενεργητικότητας, καταρράκωση βούλησης, βάρος στον εαυτό, βάρος στους άλλους, τέλος της ζωής, θάνατος με αξιοπρέπεια, αξιοπρεπής θάνατος, καλός θάνατος, ωραίος θάνατος, ευ-θάνατος, ώριμος θάνατος, ανώριμος θάνατος, μεθώριμος θάνατος, πρόωρος θάνατος, θάνατος πριν την ώρα του, θάνατος στην ώρα του, θάνατος μετά την ώρα του, μετάωρος θάνατος, αθανασία στη Γη, ευθανασία, ιατρικά υποβοηθούμενη ευθανασία, δυσθανασία, προθανασία, μεταθανασία, μεταθανάτια μακροζωία, ιατρικά υποβοηθούμενη δυσθανασία, πότε πρέπει να πεθαίνουμε, ΠΠΠ, πότε οφείλομε να πεθαίνουμε, ΠΟΠ, πώς πρέπει να πεθαίνουμε, ΠώΠΠ, πού πρέπει να πεθαίνουμε, ΠύΠΠ, με ποιον δίπλα μας πρέπει να πεθαίνουμε, ΠνΠΠ, από ποια αιτία πρέπει να πεθαίνουμε, ΠάΠΠ, γιατί πρέπει να πεθαίνουμε, ΓΠΠ.

Paul Lafargue and Laura Marx: Right to Eternal Laziness. The attitude of the prominent revolutionists towards the fixation of old age⁴

Zefi Kolia⁵

Summary

“Healthy in my body and my mind, I commit suicide before the relentless old age overpower me, which gradually deprives me one by one of the pleasures and joys of existence, deprives me of my physical and mental strength, paralyzes my energy and collapses my will, and makes me a burden into myself and into others.” These are the first phrases in the note left behind as a political will by the French-Cuban politician and intellectual Paul Lafargue, who committed suicide with his wife Laura Marx, daughter of Karl Marx, at their mansion in Draveil, France, in November 1911. Laura left behind no letter, except for a hat she had bought the same night in Paris.

Paul Lafargue (1842-1911) was 69 years old, while Laura Marx (1845-1911) was 66. Both were in good health. The historical question of the double suicide of the prominent couple of the revolutionists of the 19th-century was never answered, although Lafargue was declaring from his young age that he would end his life before the age of seventy, since old age was always his greatest nightmare. He himself, in his famous work *“Right to Laziness”* in which he praises the value of rest and good life, among other things refers to a tribe of Indians who, out of love for the elderly, kill them when they can no longer participate in the festivities and in battles, thus condensing his own philosophy of life and death. Lora, faithful to him in all the hardships and adversities of their life together, followed him on his last journey as well.

Keywords: *suicide of Paul Lafargue, suicide of Laura Marx, suicide of revolutionaries, right to laziness, political testament, old age fixation, philosophy of death, philosophy of life, old age nightmare, legally competent, pleasures of life, joys of life, decline of physical powers, decline of mental powers, paralysis of one's energy, collapse of the will, burden to self, burden to others, end of life, dying with dignity, good death, mature death, untimely death, premature death, postmature death, death before its time, death in its time, death after its time,*

⁴ 29-4-2017 19:30-21:00 Session: *S10 Suicide or euthanasia?* **Speech 1:** [YouTube=g6jwiEees4Y](https://www.youtube.com/watch?v=g6jwiEees4Y) 15:17. **Paper:** submitted 13 Jun 2022· accepted 21 Oct 2022· no peer reviewed. If the **links** at the top of the first page do not work: > Top of the 1st page: PROCEEDINGS: page 22: footnote 10.

Cite this article: Kolia Z. «Paul Lafargue and Laura Marx: Right to Eternal Laziness. The attitude of the prominent revolutionists towards the fixation of old age». In: «*When Should We Die? (WnSWD). Proceedings of the 1st Interdisciplinary Symposium. University of Ioannina, Greece, April 28-30, 2017. ISBN 978-960-233-288-7*». University of Ioannina Publications, Olympias repository. April 7, 2024. Paper S101: ps 8. <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/33189> & <http://dx.doi.org/10.26268/heal.uoi.12944>.

⁵ Author of the *“Laura, the last of Marx”* (Metaichmio publications, 2013). CV: <https://www.literature.gr/author/zefikolia/>. Contact: zefik@otenet.gr.

efthanassía, euthanasia, medically assisted euthanasia, dysthanassía, prothanassía, metathanassía, posthumous longevity, medically assisted dysthanassía, immortality on Earth, when should we die, WnSWD, when must we die, WnMWD, how should we die, HSWD, where should we die, WrSWD, whom should we die with, WmSWD, what cause should we die from, WCSWD, why must we die, WyMWD.

1. Θύματα αβίωτου βίου

Αυτοκτονία είναι η πράξη με την οποία κάποιος βάζει ο ίδιος τέρμα στη ζωή του: «Ο όρος αυτοκτονία χρησιμοποιείται για όλες τις περιπτώσεις θανάτου που απολήγουν άμεσα ή έμμεσα από μια πράξη του ίδιου του θύματος, το οποίο έχει επίγνωση του αποτελέσματος που θα προκύψει», έγραψε στο διάσημο βιβλίο του με τον τίτλο *"Η Αυτοκτονία"* (*Le Suicide*, 1897) ο Γάλλος στοχαστής και θεμελιωτής της κοινωνιολογίας Εμίλ Ντιρκέμ (Emile Durkheim, 1858-1917), όπου ορίζει την αυτοκτονία ως *κοινωνικό φαινόμενο*, παρότι ως τότε θεωρείται κατ' εξοχήν ατομική πράξη. Πρόκειται για μια διαφορετική μελέτη η οποία δεν εξετάζει την αυτοκτονία σε ατομικό ψυχολογικό επίπεδο, αλλά αντίθετα επιχειρεί να εντάξει το φαινόμενο σε κατηγορίες σύμφωνα με τα κοινωνικά γεγονότα που σχετίζονται με αυτό. Ο Αλμπέρ Καμύ (Albert Camus, 1913-1960) πάλι, μεταξύ άλλων, έγραψε: «Δεν υπάρχει παρά ένα μονάχα φιλοσοφικό πρόβλημα πραγματικά σοβαρό: το πρόβλημα της αυτοκτονίας. Τη στιγμή που αποφασίζεις πως η ζωή αξίζει ή δεν αξίζει τον κόπο να τη ζήσεις, απαντάς στο βασικό πρόβλημα της φιλοσοφίας. Τα υπόλοιπα, εάν ο κόσμος έχει τρεις διαστάσεις, εάν το πνεύμα διαιρείται σε εννιά ή δώδεκα κατηγορίες, ακολουθούν. Είναι παιχνίδια. Αρχικά πρέπει να απαντήσουμε σε αυτό.» (*Το παράλογο και η αυτοκτονία*, από τον "Μύθο του Σίσυφου", μτφ. Βαγγέλη Χατζηδημητρίου, εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα 1973). Με αυτόν τον τρόπο ο σπουδαίος υπαρξιστής της λογοτεχνίας, θέτει το φιλοσοφικό ερώτημα: τι είναι αυτό που κάνει τον άνθρωπο να βλέπει τη ζωή του σαν κάτι παράλογο και να έλκεται από το μηδέν;

Περίπου αυτό το πλαίσιο είχα στο μυαλό μου, όταν άρχισα να ερευνώ, για λογοτεχνικούς σκοπούς, το φαινόμενο της αυτοκτονίας. Αφορμή υπήρξε η διπλή αυτοχειρία του ζεύγους **Αντρέ Γκορτζ** (Andre Gorz, 1923-2007) και της συζύγου του **Ντορίν**, τον Σεπτέμβριο του 2007, λίγα χρόνια δηλαδή πριν ξεκινήσω την γραφή του μυθιστορήματός μου για την Λώρα Μαρξ και τον Πωλ Λαφάργκ. Ο Γάλλος φιλόσοφος, θεωρητικός της πολιτικής οικολογίας και συνιδρυτής της "Νουβέλ Ομπσερβατέρ" έφυγε από τη ζωή αυτοκτονώντας με την σύντροφο της ζωής του στην Βοσνόν του Παρισιού, μετά από μια αρμονική συμβίωση 58 ετών. Ο Γκορτζ ήταν 84 ετών και η Ντορίν, η οποία έπασχε από ανίατη ασθένεια τα τελευταία της χρόνια, ήταν 83. Τα πτώματά τους βρέθηκαν το ένα πλάι στο άλλο, ενώ είχαν κολλήσει στην θύρα του σπιτιού τους επιγραφή με την ένδειξη «Ειδοποιήστε την χωροφυλακή». Δεδομένου ότι ο Γκορτζ ήταν από τους θεωρητικούς του οποίου γραπτά είχα διαβάσει λόγω της ενασχόλησής μου με την πολιτική οικολογία, ο θάνατός του με αυτόν τον τρόπο με έβαλε στην διαδικασία να ψάξω λίγο παραπάνω το ζήτημα των αυτοκτονιών, επικεντρώνοντας στις περιπτώσεις των διάσημων αυτοχειρών. Το άκουσμα της αυτοχειρίας ενός επωνύμου προσώπου πάντα συνοδεύεται πρωτίστως από έκπληξη και ακολούθως από την περιέργεια και το ερωτηματικό των αιτιών, αφού σε γενικές γραμμές συνηθίζουμε να ταυτίζουμε τη δημοσιότητα με την υλική ευημερία και ως εκ τούτου με την ψυχική και σωματική υγεία. Κι όμως, ο κατάλογος των διάσημων αυτοχειρών όλων των κατηγοριών και των ηλικιών είναι μακρύς και εντυπωσιακός. Και αν στην περίπτωση του Αντρέ Γκορτζ και της συζύγου του αιτία φαίνεται να είναι η ανίατη ασθένεια της Ντορίν, η κοινή τους μακρόχρονη ζωή και η ούτως ή άλλως προχωρημένη ηλικία τους η οποία δικαιολογεί την αδυναμία του ενός να παραμείνει μονάχος, θεωρώ σύνηθες φαινόμενο την προσφυγή σε στερεότυπες ερμηνείες για να δικαιολογηθεί η απώλεια μιας ζωής που βρίσκεται κάτω από το φως των προβολέων: Κατάθλιψη, αυτοκαταστροφικές τάσεις, καταχρήσεις: Ορίστε μερικές από τις πιο συνηθισμένες αιτίες που διαβάζουμε στον τύπο για τις περιπτώσεις των επωνύμων. Κι όμως, αν κάποιος σκάψει λίγο πιο βαθιά την εικόνα, αν ζήσει λίγο την επιφάνεια του μύθου, ίσως ανακαλύψει τραγικά αδιέξοδα.

Μια ματιά σε μερικές περιπτώσεις διάσημων αυτοχειρών, αποκαλύπτει και μερικά άλλα αίτια ανθρώπινων τραγωδιών:

- Η υγεία του **Έρνεστ Χέμινγουέι** κλονίζεται σοβαρά ως αποτέλεσμα δύο αεροπορικών ατυχημάτων στη Αφρική το 1954, ενώ έχει επιβαρυνθεί από την κατάχρηση αλκοόλ και έχει υποβληθεί σε θεραπείες με ηλεκτροσόκ οι οποίες του έχουν προκαλέσει απώλεια μνήμης, πολύ πριν τινάξει τα μυαλά του στον αέρα τον Ιούλιο του 1961. Άλλωστε και ο πατέρας του είχε αυτοκτονήσει με τον ίδιο ακριβώς τρόπο.
- Η μανιοκατάθλιψη ('διπολική διαταραχή' είναι ο σημερινός όρος) ευθύνεται για τον πνιγμό της κορυφαίας μυθιστοριογράφου **Βιρτζίνια Γουλφ** (1882-1941) η οποία βυθίζεται στο ποτάμι με την τσέπη της γεμάτη πέτρες. Στο μεταξύ όμως, είχε υποστεί σεξουαλική κακοποίηση από τους ετεροθαλείς αδελφούς της και μια σειρά από κλονισμούς εξαιτίας των πολλαπλών θανάτων μελών της οικογενείας της, ενώ λίγο πριν την αυτοκτονία της η μανιοκατάθλιψη την επηρεάζει σε τέτοιο βαθμό ώστε είναι ανίκανη ακόμα και να γράψει.
- 'Κατάθλιψη' είναι επίσης η ιατρική διάγνωση πριν την αυτοκτονία της ποιήτριας **Σύλβια Πλαθ** το 1963. «Το να πεθαίνεις είναι τέχνη», γράφει η ίδια στο ποίημά της *Λαίδη Λάζαρος* λίγους μήνες πριν βάλει το κεφάλι της στον φούρνο και πεθάνει εισπνέοντας φυσικό αέριο, ενώ έχει φροντίσει προηγουμένως να δώσει γάλα στα δυο της παιδιά. Ο γιος της αυτοκτονεί το 2009, αποδεχόμενος την παρακαταθήκη που του άφησε η μητέρα του. Μιλάμε ίσως και για κάποιου είδους κληρονομικότητα;
- Αλλά και στα καθ' ημάς, η εικαζόμενη σύφιλη του **Κόστα Καρυωτάκη**, η αυξανόμενη παράλυση ως συνέπεια πολιομυελίτιδας της **Πηνελόπης Δέλτα**, τα ναρκωτικά, η καταπόνηση και η φτώχεια του **Ναπολέοντος Λαπαθιώτη**, επηρεάζουν την ψυχική τους υγεία και συμβάλουν στην αυτοχειρία τους.
- Τέλος, επειδή είναι μακρύς ο κατάλογος, αναφέρω εν τάχει άλλη μια διάσημη διπλή αυτοκτονία, αυτή του Ούγγρου συγγραφέα και δημοσιογράφου **Άρθουρ Κέσλερ** (Arthur Koestler, 1905-1983) και της συζύγου του **Σύνθια Τζέφρις**, τον Μάρτιο του 1983. Ο Κέσλερ υπέφερε ήδη από την νόσο του Πάρκινσον, όταν διαγνώστηκε με λευχαιμία. Μετά την αυτοκτονία τους άφησαν ένα σημείωμα, όπου ο Κέσλερ εξηγούσε την αδυναμία του να συνεχίσει κανονικά την ζωή του λόγω της ασθένειάς του, και η γυναίκα του την αδυναμία της να συνεχίσει να ζει κανονικά χωρίς τον άνδρα της. Περίπου δηλαδή όπως το ζεύγος **Γκόρτζ**, αλλά σε αντίθετους ρόλους.

Τα παραπάνω είναι ελάχιστα από τα παραδείγματα σημαντικών ανθρώπων που αποφάσισαν να δώσουν τέλος στη ζωή στους, υπό το βάρος ανίατων ασθενειών, δύσκολων παιδικών βιωμάτων, ασφυκτικής κοινωνικής πίεσης, υπερευαίσθησίας απέναντι στην πραγματικότητα και γενικότερα επειδή υπήρξαν θύματα κάποιων αβίων καταστάσεων τις οποίες δεν μπόρεσαν να αντιμετωπίσουν με λογική και σθένος.

2. Ιδεολογική αυτοκτονία

Η *ιδεολογική αυτοκτονία* όμως, είναι πραγματικά πολύ σπάνια ως φαινόμενο.

Αυτό που μου προκάλεσε το ενδιαφέρον, και με έκανε να εστιάσω τελικά στην διπλή αυτοκτονία του ζεύγους Πωλ Λαφάργκ - Λώρας Μαρξ, είναι το γεγονός ότι και οι δύο, παρότι ήταν κάποιας ηλικίας, ήταν καλά στην υγεία τους, ζούσαν μια σχετικά εύπορη ζωή στην εξοχική τους έπαυλη και είχαν ακόμα αρκετά ενδιαφέροντα. Δεν έχουν καταγραφεί ίχνη κατάθλιψης αλλά ούτε και κάποια ξαφνική τραγωδία που θα μπορούσε να τους οδηγήσει στην 'απονενομημένη πράξη', πολλώ δε μάλλον όταν την τελευταία βραδιά τους την πέρασαν στο Παρίσι παρακολουθώντας κινηματογραφική ταινία. Το ζεύγος Λαφάργκ φαίνεται ότι αυτοκτόνησε επειδή για τον Πωλ Λαφάργκ επρόκειτο για ζήτημα *συνέπειας ως προς τις αρχές του*: Η αυτοκτονία του ήταν μια ιδεολογικά προσχεδιασμένη πράξη από τότε που ήταν νέος και υγιής. Αν και το έλεγε συχνά, κανείς δεν τον πίστευε. Οι νέοι συνηθίζουν να εκφράζονται με υπερβολές...

Ας πάρουμε όμως λίγο τα πράγματα απ' την αρχή.

Ο **Πωλ Λαφάργκ** (1842-1911) γεννήθηκε στη Κούβα από γαλλο-εβραίους γονείς κι είχε ρίζες νέγρικες και ινδιάνικες. Ο πατέρας του είχε φυτείες καφέ στο Σαντιάγκο της Κούβας και ζούσε με τους γονείς του στην γαλλική παροικία, όπου φοίτησε στα καλύτερα κολέγια. Το 1851, τις μέρες που ο

Ναπολέον Γ' κατέλυε με πραξικόπημα την Δεύτερη Γαλλική Δημοκρατία, η οικογένεια Λαφάργκ κατέφθασε στο Μπορντώ της Γαλλίας προκειμένου να σωθεί από την εξέγερση των σκλάβων της Καραϊβικής. Εκεί ο πατέρας Λαφάργκ αγόρασε αμπέλια και έστησε ξανά την περιουσία του, ως καλλιεργητής και οινοπαραγωγός. Από μικρός ο Πωλ ήταν ατίθασος και υπερήφανος για «το αίμα τριών καταπιεσμένων φυλών που ρέει στο αίμα μου: εβραϊκό, νέγρικο και ινδιάνικο» όπως καυχόταν ο ίδιος, αν και «είμαι πιο υπερήφανος για το νέγρικο αίμα μου» όπως συμπλήρωνε, σε μια εποχή που στην Κούβα υπήρχε ακόμα δουλεία, ενώ στην Ευρώπη οι μαύροι θεωρούνταν κάτι περισσότερο από ζώα, ακόμα και από προοδευτικούς κύκλους. Η εβραϊκή και κρεολή καταγωγή του τον δυσκολεύει στα συντηρητικά σχολεία της Γαλλίας και γρήγορα εξελίσσεται σε έναν νεαρό επαναστάτη απέναντι σε κάθε τι που του βρωμάει συντήρηση: κυρίως τον καθωσπρεπισμό και την θρησκεία. Ως φοιτητής της ιατρικής στο Παρίσι αποβάλλεται το 1865 από όλα τα πανεπιστήμια της Γαλλίας, όταν μαζί με αναρχικούς φίλους του καίνε την γαλλική σημαία στο Διεθνές Συνέδριο Φοιτητών της Λιέγης. Είναι ήδη μέλος της νεοσύστατης Διεθνούς Ένωσης Εργατών που έχει ιδρυθεί στο Λονδίνο από τον Καρλ Μαρξ και τους φίλους του. Τον Φεβρουάριο του 1865 ο Πωλ Λαφάργκ μεταφέρει ένα σημαντικό έγγραφο από το Παρίσι στο σπίτι τού Μαρξ στο Λονδίνο. Στο πλατύσκαλο, συναντά ένα ψυχρό, πανέμορφο κορίτσι που μόλις έχει επιστρέψει από το Βρετανικό Μουσείο με σημειώσεις για τον πατέρα της, ο οποίος γράφει ένα έργο με τίτλο *"Το Κεφάλαιο"*. Είναι η Λώρα Μαρξ, η δευτερότοκη κόρη του, μια ψυχρή καλλονή η οποία κατάφερνε να συνδυάζει τις φιλελεύθερες ιδέες της με την κοινωνική ευπρέπεια, ενώ οι άνδρες την άφηναν παγερά αδιάφορη. Ως εκείνη τη συνάντηση. Στην συνέχεια, ο "ημιβάρβαρος" αναρχικός Πωλ Λαφάργκ την φλερτάρει έντονα, ενώ μπαίνει με θράσος στο σπίτι των Μαρξ. Είναι η αρχή μιας ολόκληρης ζωής για την Λώρα και τον Πωλ, οι οποίοι θα παντρευτούν τρία χρόνια αργότερα στο δημαρχείο του Λονδίνου, με κουμπάρους τον Μαρξ και τον Ένγκελς. Αμέσως μετά θα αναχωρήσουν για το Παρίσι.

Η **Λώρα Μάρξ** (1845-1911) είχε φυσικά την δική της ιστορία, πριν συναντήσει τον νεαρό κρεολό και της πάρει τα μυαλά με το ταπεραμέντο του. Γεννήθηκε το 1845 στο Βέλγιο, όπου ζούσαν εξόριστοι οι γονείς της, ο δόκτωρ φιλοσοφίας Καρλ Μαρξ και η αριστοκράτισσα σύζυγός του βαρόνη Τζένη φον Βεστφάλεν. Η Λώρα ήταν μόλις δύο ετών όταν ο πατέρα της μαζί με τον "θείο Φρεντ" συνέγραψαν μέσα σε εκείνο το άθλιο και παγερό σπίτι των Βρυξελλών το *Κομμουνιστικό Μανιφέστο*. Μετά από αυτό, ο Μαρξ και ο Ένγκελς μπήκαν στο στόχαστρο όλων των αστυνομιών της Ευρώπης ως επικίνδυνοι τρομοκράτες, ενώ για την Λώρα και τα αδέρφια της συνεχίστηκε η περιπέτεια της φτώχειας και των εξοριών. Αν και βρήκαν τελικά καταφύγιο στο Λονδίνο, η αρχική ζωή τους στο Σόχο μπορεί να συγκριθεί μόνο με ιστορίες του Καρόλου Ντίκενς. Σ' εκείνο το φρικτό σπίτι πέθαναν από την φτώχεια και την πείνα τρία από τα παιδιά της οικογένειας Μαρξ. Έμεινε μόνο η Λώρα και οι δυο αδελφές της, Τζένυ και Ελεονώρα.

Ο **Πωλ** και η **Λώρα** έζησαν μια ζωή γεμάτη περιπέτειες, εξορίες και αγώνες. Βίωσαν τον Γαλλο-Πρωσικό πόλεμο και συμμετείχαν στην Κομμούνα του Παρισιού, εποχή κατά την οποία έχασαν δύο νεογέννητα παιδιά τους. Το τρίτο, πέθανε από τις κακουχίες της εξορίας στην Ισπανία, όπου είχε αποδράσει ο Πωλ Λαφάργκ όταν τον κυνηγούσε η Γαλλική αστυνομία με την κατηγορία της συμμετοχής στην Κομμούνα και την διασύνδεσή του με τον Μαρξ και τους σοσιαλιστές της Διεθνούς. Από την Ισπανία το ζεύγος κατέφυγε στο Λονδίνο όπου έζησαν εξόριστοι από την Γαλλία για δέκα χρόνια. Μετά τον θάνατο των τριών παιδιών τους, ο Πωλ εγκατέλειψε την ιατρική και αφιερώθηκε εξ ολοκλήρου στους πολιτικούς αγώνες. Η Λώρα στάθηκε δίπλα του, αρωγός σε κάθε του βήμα, παρότι δεν ήταν πολιτική ακτιβίστρια όπως η αδελφή της Ελεονώρα. Μετά την αμνηστία που έδωσε το 1880 η Γαλλία στους πολιτικούς εξόριστους, το ζεύγος Λαφάργκ εγκαταστάθηκε και πάλι στο Παρίσι και ο Πωλ μπήκε ξανά στους πολιτικούς αγώνες. Φυλακίστηκε δυο φορές στις φυλακές της Αγίας Πελαγίας, όπου μεταξύ άλλων έγραφε άρθρα σε μορφή επιφυλλίδων για την εφημερίδα *L' Egalite* τα οποία αργότερα συνέλεξε και δημοσίευσε σε βιβλίο με τον τίτλο *"Το Δικαίωμα στην Τεμπελιά"*. Είναι το ανατρεπτικότερο πόνημά του, όπου χαρακτηρίζει την εργασία *την χειρότερη λαίλαπα που έπληξε ποτέ τον κόσμο* και το οποίο προκάλεσε αναταράξεις ακόμα και στους κύκλους της αριστεράς. Στην διάρκεια της δεύτερης φυλάκισής του, τον Νοέμβριο του 1891, ο Πωλ Λαφάργκ εξελέγη βουλευτής του Γαλλικού Εργατικού Κόμματος, αποφυλακίστηκε και ήταν ο πρώτος σοσιαλιστής που πάτησε το πόδι του στην Γαλλική Βουλή.

Το 1895 η Λώρα και ο Πωλ Λαφάργκ μετακόμισαν στο Παρισινό προάστιο της Ντραβέιγ, όπου με τα χρήματα της κληρονομιάς του Φρίντριχ Ένγκελς αγόρασαν ένα μέγαρο τριάντα πέντε δωματίων μέσα σ' ένα κατάφυτο κτήμα. Εκεί, παρότι οι ρυθμοί της ζωής τους χαμήλωσαν, είχαν πολλές ασχολίες αλλά και φίλους, οι οποίοι τους επισκέπτονταν κάθε Κυριακή για να φάνε και να πιούνε εκλεκτά κρασιά, μια συνήθεια που είχαν ονομάσει "Κυριακές της Ντραβέιγ". Ο Πωλ, εκτός από τις πολιτικές ασχολίες του – λόγω της κοσμοπολίτικης φύσης του ήταν υπεύθυνος διεθνών σχέσεων του Γαλλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος, του οποίου υπήρξε ιδρυτικό στέλεχος – είχε καταπιαστεί και με τις αγροτικές δουλειές. Διέθετε θερμοκήπιο, εργαστήριο, στάβλους, οπωροφόρα δέντρα, λαχανόκηπο και οικόσιτα ζώα. Η Λώρα, εξακολουθούσε πάντα να μεταφράζει τα έργα του πατέρα της, ενώ διατηρούσε σχέσεις με τους Γερμανούς σοσιαλιστές.

Στις 25 Νοεμβρίου 1911, ημέρα Σάββατο, ο Πωλ και η Λώρα Λαφάργκ έφυγαν νωρίς το απόγευμα για μια επίσκεψη στην πόλη του Παρισιού. Εκεί παρακολούθησαν μια ταινία του βωβού κινηματογράφου και αμέσως μετά πήγαν σε ένα μπιστρό όπου, όπως είπε αργότερα η Λώρα στην καμαριέρα τους 'έφαγαν και ήπιαν'. Η καμαριέρα μάλιστα την βρήκε ευδιάθετη, αφού κρατούσε κι ένα καινούργιο καπέλο που είχε αγοράσει από ένα μαγαζί στο Παρίσι. Αυτή ήταν και η τελευταία τους έξοδος. Το άλλο πρωί, ο επιστάτης βρήκε και τους δυο νεκρούς, ο καθένας στο υπνοδωμάτιό του. Ο Πωλ Λαφάργκ ήταν 70 ετών και η Λώρα 67. Κανένας τους δεν είχε σοβαρά προβλήματα υγείας. Ο γιατρός που έκανε την νεκροψία, απεφάνθη ότι αυτοκτόνησαν με ένεση υδροκυανίου. Ο Λαφάργκ, αφού εφάρμοσε πρώτα την ένεση στην Λώρα, λίγη ώρα αργότερα την έκανε και στον εαυτό του. Ας μην ξεχνάμε ότι ήταν ο ίδιος γιατρός. Στο υπνοδωμάτιο της Λώρας δεν βρέθηκε τίποτα εκτός από το άψυχο κορμί της και το κουτί με το καινούργιο καπέλο της. Ούτε ίχνη πάλης, αλλά ούτε και σημείωμα που να δικαιολογεί την πράξη της. Αντίθετα, ο Πωλ ήταν ξαπλωμένος στο κρεβάτι του με ένα βιβλίο δίπλα του, το *"Βίοι Παράλληλοι"* του Πλουτάρχου, ανοιχτό στην σελίδα με την αυτοκτονία του Κάτωνα. Επίσης βρέθηκαν στο γραφείο του επιστολές με τις επιθυμίες του, με διάφορους αποδέκτες, καθώς και ένα τηλεγράφημα έτοιμο να σταλεί στον ανιψιό τους. Τέλος, είχε αφήσει μια επιστολή εν είδει πολιτικής διαθήκης, όπου έγραφε τα εξής: *«Υγιής και με σώας τας φρένας αυτοκτονώ προτού με καταβάλει το ανελέητο γήρας το οποίο σταδιακά μου αφαιρεί μιά μιά τις απολαύσεις και τις χαρές της ύπαρξης, με απογυμνώνει από τις σωματικές και διανοητικές μου δυνάμεις, παραλύει την ενεργητικότητά μου, καταρρακώνει τη βούλησή μου και με καθιστά βάρος στον εαυτό μου και στους άλλους. Εδώ και χρόνια υποσχέθηκα στον εαυτό μου να μην ξεπεράσω τα εβδομήντα: έχω ορίσει τον χρόνο αναχώρησής μου απ' την ζωή και έχω προετοιμάσει τον τρόπο που θα υλοποιήσω αυτή μου την απόφαση: μια υποδόρια ένεση υδροκυανικού οξέως. Πεθαίνω με την αγαλλίαση της βεβαιότητας ότι στο εγγύς μέλλον η υπόθεση στην οποία αφοσιώθηκα εδώ και σαράντα πέντε χρόνια θα θριαμβεύσει. Ζήτω ο Κομμουνισμός! Ζήτω ο Διεθνής Σοσιαλισμός.»*

Πώς φτάνει κάποιος στην μοιραία ένεση με υδροκυανίο όταν έχει μόλις επιστρέψει από μια ωραία έξοδο στο Παρίσι, όπου μάλιστα η σύζυγός του έχει ψωνίσει ένα κομψό καπέλο; Το ερώτημα αυτό δεν απαντήθηκε ποτέ. Από την μεριά της Λώρας, δεν έχει βρεθεί καν ένα σημείωμα. Περιεργο για μια γυναίκα με την διάνοιά της. Κάποιες πηγές αναφέρονται σε μια έντονη συζήτηση του ζεύγους στο μπιστρό. Μετά τίποτα. Μόνο εικασίες μπορεί να κάνει κάποιος για το τι συνέβη στις κρεβατοκάμαρές τους.

Αυτό ήταν κάτι που με βασάνισε πολύ στην εξέλιξη της πλοκής. Αφού επισκέφθηκα λοιπόν το σπίτι και τον τάφο τους, άφησα τη φαντασία μου να με οδηγήσει στην τελική σκηνή, ζητώντας τους με κάποιο μεταφυσικό τρόπο να με βοηθήσουν. Αυτό που σίγουρα απέφυγα, είναι να δώσω μια δική μου αυθαίρετη απάντηση στο ιστορικό ερωτηματικό της διπλής αυτοκτονίας τους.

Το μόνο συμπέρασμα που έχω βγάλει μελετώντας για τρία περίπου χρόνια και μέσα από μεγάλη έρευνα την ζωή τους, είναι ότι η αυτοκτονία του Πωλ Λαφάργκ ήταν μια ιδεολογικά προσχεδιασμένη πράξη. Το είχε αναφέρει άλλωστε αρκετές φορές, από την εποχή που ήταν ακόμα νέος και υγιής: *«Δεν θα αφήσω τα γηρατειά να με καταβάλουν.»* Ο άνδρας αυτός υπήρξε απόλυτος αρνητής της θρησκείας, αναρχικός, εικονοκλάστης και διονυσιακός τύπος, λάτρης της καλής ζωής, της διασκέδασης, της επανάστασης και του έρωτα. Ο χειρότερος εφιάλτης του ήταν τα γηρατειά και όρισε μόνος του την ημερομηνία του θανάτου του, ωσάν να ήταν το γήρας ταξικός του εχθρός τον οποίον είχε βάλει στοίχημα ότι θα συντρίψει. Έγραφε στις σημειώσεις του, στο *Δικαίωμα στην Τεμπελιά*: *«Οι ινδιάνοι των φιλοπόλεμων φυλών της Βραζιλίας, σκοτώνουν τους ανάπηρους και τους γέροντες. Τους δείχνουν τη φιλία*

τους θέτοντας τέλος σε μια ζωή που δεν μπορούνε πια να τη γλεντήσουν με μάχες, γιορτές και χορούς...», συμπυκνώνοντας τη φιλοσοφία που είχε και ο ίδιος για τη ζωή και τον θάνατο. Στα εβδομήντα του χρόνια ένιωθε ότι ήταν σχεδόν ξοφλημένος για οτιδήποτε σχετιζόταν με δράση, γλέντια, διασκεδάσεις και απολαύσεις. Διαβάζω ένα μικρό απόσπασμα από το βιβλίο μου, για να δώσω την εικόνα που πιστεύω ότι θα είχε ο ίδιος για τον εαυτό του: *«Κοίταξε τον εαυτό του μέσα στον καθρέφτη που κρεμόταν σ' ένα καρφί πάνω απ' την εμαγιέ κανάτα. Αυτό που είδε τον τρόμαξε. Αλίμονο, εκείνη η μαραμμένη μορφή με το ξεθωριασμένο δέρμα σπαρμένο με ωχρούς λεκέδες, εκείνο το θλιμμένο στόμα, εκείνα τα ψόφια μάτια όπου η λάμψη είχε δώσει προ πολλού πίσω απ το θολό ασπράδι τους, εκείνο το τριμμένο πετσί που κρεμόταν στα αυτιά, όλα εκείνα τα θρυμματισμένα χαρακτηριστικά ήταν αυτός. Ήταν η δική του θωριά σε μια συνόψιση αποσύνθεσης όπου η ζωή και ο θάνατος έμοιαζαν να σφιχταγκαλιάζονται κάθε μέρα και πιο πολύ. Είχαν φθάσει τα γηρατειά του. Αυτά που πάντα φοβόταν και ξόρκιζε. Ακριβώς στην ηλικία που είχε προβλέψει.»*

Όσο για την Λώρα, θεωρώ ότι τον ακολούθησε επειδή ο μεγαλύτερος δικός της φόβος ήταν η μοναξιά. Όλη της η οικογένεια είχε ξεκληριστεί, ήταν "η τελευταία των Μαρξ". Οι γονείς της, ο Ένγκελς, οι αδελφές της. Μάλιστα η μικρότερη αδελφή της, η Ελεονόρα, παρότι ήταν η πιο φλογερή αγωνίστρια, μια πρωτοπόρα σοσιαλίστρια φεμινίστρια που έφτασε ως τη Νέα Υόρκη προκειμένου να προπαγανδίσει τις ιδέες της, είχε αυτοκτονήσει από ερωτική κατάθλιψη στα σαράντα τέσσερα χρόνια της, αφού όπως έγραψε και ο φίλος της Μπέρναρντ Σω, *«παρά την ευφυΐα και την διαύγειά της, υπήρξε το πρόθυμο θύμα ενός ανθρώπου που δεν είχε τον παραμικρό δισταγμό όσον αφορούσε το χρήμα και τις φούστες...»*

Η Λώρα δεν άντεχε άλλους θανάτους. Και η μοναξιά σ' ένα τεράστιο κτήμα, χωρίς τον "ημιβάρβαρο" κρεολό της, θα ήταν αβάσταχτη ακόμα και στα εβδομήντα της χρόνια. Προτίμησε να τον ακολουθήσει, όπως έκανε πάντα, σε όλες τις περιπέτειες, τις κακουχίες και τις εξορίες του. Σαν πιστή του συντρόφισσα.

3. Ο θάνατος μιας ολόκληρης εποχής

Η είδηση για την αυτοκτονία του ζεύγους Λαφάργκ έκανε τον γύρο του κόσμου, αφήνοντας άφωνο το διεθνές επαναστατικό κίνημα. Τα βλέμματα όλων ήταν πλέον στραμμένα στην κηδεία τους. Την Δευτέρα 3 Δεκεμβρίου του 1911 οι γαλλικές σοσιαλιστικές εφημερίδες μέσα από πηχταίους τίτλους καλούσαν τους Παριζιάνους να αποδώσουν τιμές στα παιδιά του Καρλ Μαρξ. Η μέρα είχε ξημερώσει στο Παρίσι μέσα σε αστραπόβροντα και δυνατή βροχή, αλλά η πένθιμη πομπή που ακολούθησε τις δυο νεκροφόρες άμαξες θα έφτανε τις είκοσι χιλιάδες ανθρώπους που είχαν καταφθάσει απ' όλο τον κόσμο για να υποβάλουν τα σέβη τους στους δυο διάσημους αυτόχειρες επαναστάτες. Ολόκληρη η αστυνομία του Παρισιού βρισκόταν σε επιφυλακή για τυχόν επεισόδια, που όμως δεν έγιναν ποτέ. Παρά τη διαρκή νεροποντή οι λεωφόροι πλημμύρισαν κόκκινες σημαίες που κυμάτιζαν λαμπερές ανάμεσα στο μαυροντυμένο πλήθος. Ολόκληρη η πόλη έμοιαζε να πενθεί, αφού δεν επρόκειτο απλώς για τον θάνατο δυο ανθρώπων αλλά για τον θάνατο μιας ολόκληρης εποχής: της εποχής του Μαρξ και του Ένγκελς, της ιδρυτικής εποχής του επιστημονικού σοσιαλισμού. Καθώς οι καπνοί από τις σωρούς τους που καίγονταν στο αποτεφρωτήριο του νεκροταφείου Περ Λασέζ, όπως ήταν η επιθυμία του Πωλ Λαφάργκ, άρχιζαν να υψώνονται στον ουρανό, ξεκίνησαν οι επικήδειο λόγοι. Οι παλιοί τους σύντροφοι και ηγέτες των σοσιαλιστικών κομμάτων της Ευρώπης, αλλά και οι εκπρόσωποι της νέας γενιάς πήραν τον λόγο, φωτίζοντας τις προσωπικότητες των δυο αποστόλων του μαρξισμού οι οποίοι είχαν μόλις περάσει στη σφαίρα του μύθου. Ανάμεσά τους και ένας νεαρός Ρώσος του οποίου η αστυνομία δεν ήξερε να σημειώσει το όνομα: ο Βλαντιμίρ Ίλιτς Ουλιάνωφ, τον οποίο οι σύντροφοί του φώναζαν Λένιν. Ανάμεσα σε άλλα, είπε: *«Ένας σοσιαλιστής δεν ανήκει στον εαυτό του, αλλά στο κόμμα. Αν μπορεί να είναι ακόμα χρήσιμος για την εργατική τάξη, για παράδειγμα να γράφει άρθρα ή να ελκύει τις μάζες, δεν έχει το δικαίωμα να αυτοκτονεί.»*

Φυσικά ο Λαφάργκ δεν ανήκε στους σοσιαλιστές αυτής της κοπής. Πιο σωστά τον χαρακτήρισε ο άσπονδος φίλος του, ο ηγέτης του Γαλλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος Ζαν Ζωρές, ο οποίος στον επικήδειο που προσφώνησε, μεταξύ άλλων παραδέχθηκε ότι αυτή η χειρονομία του Λαφάργκ, όπως και της συντρόφου του Λώρας, έδειχνε μια τέτοια μεγαλειώδη αρχοντιά που σχεδόν προσέγγιζε την αρχαία σοφία.

Σήμερα οι στάχτες του ζεύγους Λαφάργκ βρίσκονται σε έναν τάφο στο τμήμα του νεκροταφείου Περ Λασέζ όπου είναι θαμμένοι οι ήρωες της Παρισινής Κομμούνας.

4. Συμπέρασμα

Το ιστορικό ερώτημα της διπλής αυτοχειρίας του επιφανούς ζεύγους των επαναστατών του 19ου αιώνα απαντιέται στο διάσημο έργο τού Πωλ Λαφάργκ "*Το Δικαίωμα στην Τεμπελιά*", όπου εξυμνεί την αξία την ξεκούρασης και της καλής ζωής, και αναφέρεται και σε μια φυλή ινδιάνων οι οποίοι, από αγάπη προς τους γεροντότερους, τους σκοτώνουν όταν δεν μπορούν πια να συμμετέχουν στις γιορτές και στις μάχες, συμπυκνώνοντας έτσι την φιλοσοφία που είχε και ο ίδιος για την ζωή και τον θάνατο: δήλωνε ήδη από την νεότητά του ότι θα θέσει τέλος στη ζωή του πριν ξεπεράσει τα εβδομήντα, αφού τα γηρατειά ήταν ο μεγαλύτερος εφιάλτης του. Η Λώρα Μαρξ, πιστή δίπλα του σε όλες τις κακουχίες και τις αντιξοότητες τής κοινής ζωής τους, δεν θα άντεχε έναν ακόμα θάνατο στη μοναξιά της.

Συγκρουόμενα συμφέροντα

Δεν υπάρχουν.